



ПРОГРАМА

ЗА РАБОТА

С ЖЕРТВИ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

ОТ МАЛКИТЕ НАСЕЛЕНИ МЕСТА

ОТ ЕТНИЧЕСКИ ПРОИЗХОД,

ПРЕДИМНО РОМСКИ

Бабахак

Бабахак - неписан закон, страшен закон,
бащин закон, бабахак.
На мегдан са се сбрали цигани черни с коне и каруци.
В тоя ден посред лято, в тоя ден на бабахак,
бащите продават тук дъщерите си.
Демир и Алиджо си стискат ръцете -
стискат ръцете си, пазарят се, наддават.
Край тях е Арифа - мома тънкоснага.
Не смее Арифа сега да заплаче.
Отсреща е Мето, обичния Мето -
с очи потъмнели от гняв и от мъка.
Той стиска във джеба камата, камата си крива,
трепери и чака, трепери и чака...
А иска бащата пари за момата, иска и вика:
- Погледайте само - царица продавам,
пет хиляди що са за хубост такава?
Комуто се падне, халал ще му бъде!
И пак си улавят с Алиджо ръцете,
и пак пазарят се и викат високо:
- Хайде, Алиджо, ти мелница вземаш,
тя ще ти носи, тя ще ти проси, тя ще те храни, додето живееш.
А Мето все стиска камата си крива,
трепери и чака, трепери и чака!
Пари той си няма.
Обич си има, обич голяма -
и днес я продават.
Но, виж, пазарлъкът е вече направен
и може би скоро камата ще блесне;
и нека, бабахак, във тебе удари -
както светкавица удря във дънер
прогнил и ненужен.
Във тебе, бабахак, неписан закон,
страшен закон, бащин закон - бабахак!

Усин Керим

Тази Програма е изготвена по Проект „Достойнство – живот без насилие“ на „Асоциация НАЯ“, финансиран в рамките на Програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009 - 2014 г. Неговата основна цел е „Разширяване на предоставяните услуги за подобряване на благосъстоянието на представители на целевите групи“, а специфичната цел е „Предоставяне на услуги в общността, които посрещат неадресирани нужди и/или намират ново решение за съществуващи проблеми“.

Тази Програма допълва Програмите за мобилна работа и за работа с жертви на домашно насилие, чийто майчин език не е български, разработени от „Асоциация НАЯ“ и включени в изданието „Примерни стандарти и методически указания за работа при случаи на домашно насилие в рамките на социалните услуги в общността“, публикувано от Фондация „Асоциация Анимус“. Тя обобщава специфичните подходи, идентифицирани като положителни практики в работата на организацията с жертви на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски и дава конкретни насоки за оказване на ефективна защита и подкрепа на пострадалите лица.

Програмата за работа с жертви на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски, е предназначена за професионалисти, които работят по темите „домашно насилие и насилие срещу жени“ или работят с ромски общности.

ПРАВНА РАМКА И ТЕОРЕТИЧНО РАЗБИРАНЕ

Според Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие¹: „Насилието над жени е нарушение на правата на човека и форма на дискриминация срещу жените и означава всички актове на насилие, основано на пола, които водят или е вероятно да доведат до физически, сексуални, психологически или икономически увреждания или страдание за жените, включително заплахи за такива актове, принуда или произволно лишаване от свобода, независимо дали това се случва в обществения или в личния живот. Домашното насилие означава всички актове на физическо, сексуално, психологическо или икономическо насилие, които се случват в семейството или в домакинството, или между бивши или настоящи съпрузи или партньори, независимо дали извършителят живее или е живял заедно с жертвата“.

Съществуват определени групи, които са особено уязвими към проявите на домашно насилие и сред тях са ромските жени и деца. Резолюцията на Европейския парламент от 01.06.2006 за положението на ромските жени в Европейския съюз², „определя жените като специфична целева група, която се нуждае от особено внимание от страна на държавите-членки и на европейските институции. Като членове на етническо малцинство, които се сблъскват с дискриминация в различни форми, ромските жени са изправени пред допълнителни специфични джендър проблеми“.

¹ Истанбул, 11.05.2011; www.coe.int/violence

² <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P6-TA-2006-0244>

Работна група за борба с насилието над жени, включително домашното насилие, към Съвета на Европа, разработи Минимални стандарти³ за предоставянето на услуги за подкрепа на пострадалите жени с цел предотвратяване на насилието над тях, като в тях се включват и „достъпни услуги за маргинализирани жени, особено мигранти, бежанци, жени от етнически малцинства или инвалиди“.

Насилието върху жени се случва във всяка националност и във всеки етнос, независимо от възрастта, религиозните убеждения, образованието и социалното положение. Преживяванията на жертвите на домашно насилие в голямата си част са сходни, както и нуждата от защита и подкрепа. Погрешно е, обаче, да се използват универсални програми и подходи за работа с пострадали от домашно насилие, защото потребностите на жертвите могат да са различни в зависимост от възможностите им да се справят с насилието и да се възстановят от нанесените травми, от специфичното им положение в общността, в която живеят, от достъпа им до услуги за подкрепа. Всички тези характеристики определят различни групи жени, които са в по-голям риск от насилие и се нуждаят от индивидуален подход при работата с тях.

Домашното насилие се среща сред всички етнически и социални групи, в малките и големи населени места. Но, **жертвите на домашно насилие от малките населени места носят своята специфика**. В по-голямата си част те са представители на уязвими етнически групи, безработни, без квалификация и с ниски доходи, слабо грамотни или

³ Главна дирекция “Човешки права и Правосъдие” - Съвета на Европа /Страсбург, септември 2008/ - Борба с насилието над жени: Минимални стандарти за предоставянето на услуги за подкрепа

неграмотни, слабо мобилни и с ограничен достъп до услугите в градските центрове. Общностите в малките населени места са по-консервативни, в тях в по-голяма степен са запазени патриархалните разбирания и често жертвите на домашно насилие не получават нужната подкрепа и разбиране.

Професионалистите, които оказват помощ и подкрепа на жертвите на домашно насилие, биха били неефективни в своята работа, ако не отчитат различните видове преживяно насилие и ако не адаптират своите действия към спецификите на отделните групи, каквито са например **жените от етническите малцинства и по-специално ромските жени.**

Социалните и културни ценности, характерни за ромския етнос, са от съществено значение за разбирането и противопоставянето на насилието над жени. Социалното положение на общността и нейните нагласи към явлението предопределят в голяма степен преживяванията на ромските жени, жертви на насилие и тяхното поведение, като отговор на това насилие. Понякога е трудно за професионалистите да разберат ясно дефинираните роли на мъжете и жените в ромските семейства, властовите отношения и зависимостите, които определят партньорското съжителство, липсата на автономия и лична инициатива в жените.

Така наречените „неписани правила на общността“ имат много силно въздействие върху живота на ромските жени като цяло, от подчинението на по-възрастните членове на семейството, през напускането на училище и ранния брак, майчинството в ранна възраст и раждането на много деца, пълното ангажиране с поддържане на дома и безусловната отдаденост на семейството. Поведение, което демонстрира вяност и уважение на традициите, дава

признание на ромските жени, като част от общността, а това е особено ценно за тях, защото идентичността им е определена само като част от по-голямата етническа група и по-малките групи, каквито са родът и семейството. Обратното, изявата на лична воля, неприемането на подчиненото положение и наличието на лични амбиции могат да станат причина ромската жена да бъде отхвърлена от своята общност и да остане в състояние на загуба на идентичност – отхвърлена от своята група и неприета от мнозинството.

Всички тези специфики на жените от малките населени места с етнически произход, предимно ромски, оказват огромно влияние върху жертвите на домашно насилие, върху техните преживявания и начинът, по който отговарят на насилието.

За съжаление, наличните услуги към момента не са достатъчно съобразени и не посрещат в пълна степен специфичните нужди на ромските жени и деца, жертви на домашно насилие от малките населени места. Няма достатъчно информация за тези групи, специалистите не познават, не разбират и не приемат нейните особености и не прилагат специфичен подход за работа с тях. Това е причина потребностите на пострадалите да остават неудовлетворени и неразбрани от представителите на институциите, а професионалистите, от своя страна, да изпитват неудовлетворение поради вложени ресурси и усилия и често постигнати минимални или никакви резултати.

СПЕЦИФИЧНИ ПРОБЛЕМИ И ОГРАНИЧЕНИЯ, ПРЕД КОИТО СА ИЗПРАВЕНИ ПОСТРАДАЛИТЕ ЖЕНИ

Проведените по проекта 10 фокус групи⁴ с цел повишаване на осведомеността за специфичните потребности на жени, жертви на домашно насилие от малките населени места с преобладаващо етническо население, предимно ромско, дадоха възможност да се изведат основните проблеми и ограничения, пред които са изправени пострадалите ромски жени, въпреки че има някои специфики във всяка една от изследваните общности:

- Проблемът „домашно насилие и насилие срещу жени“ остава затворен в семейството и за него не се говори открито. Съществува силна съпротива проблема да се дискутира, като твърдо се отрича, че съществува;

- В местните общности има ниска чувствителност към проявите на домашно насилие. Основната форма на домашно насилие, която се разпознава, е физическото насилие, но към него има различна „допустимост“ на търпимост. Не се разпознават формите на психическо и икономическо насилие, а сексуалното насилие е тема „табу“;

- Домашното насилие не се разпознава като обществено значим проблем, а се третира като проблем от личен характер, който трябва да бъде решен в рамките на партньорската двойка. Няма подкрепа за жените, жертви на домашно насилие, от страна на общността и това ги поставя

⁴ Фокус групите бяха проведени в 10 населени места от област Търговище с преобладаващо ромско етническо население (селата Руец, Дъглич, Подгорица, Здравец и Лиляк - община Търговище; село Беломорци – община Омуртаг и градовете Попово, Опака, Антово и Омуртаг). В тях участваха 100 жени

в позиция да търпят и да не изнасят проблема извън семейството си;

- Съществуват стереотипи, свързани с причините за насилието над жените, например безработицата, безпаричието или употребата на алкохол, като по този начин насилие се нормализира;

- Съществуват стереотипи, относно ролята и мястото на жената в семейството. Смята се, че само тя е тази, която трябва да се грижи за децата и по-възрастните родители, и роднини и да изпълнява домакинските задължения. При неизпълнение на тези ѝ задължения се смята, че трябва да бъде наказана и е допустимо прилагането на насилие. Приема се, че мъжете в семейството имат повече права, а жените повече забрани;

- Жените се идентифицират като важни и значими само чрез отношенията си с партньора и чрез принадлежността си към общността;

- Жените от местните общности изпитват страх за живота си, че ако дръзнат да потърсят помощ в ситуация на домашно насилие, ще бъдат сурово наказани от мъжете си и от семейства си и ще бъдат отхвърлени от общността си;

- Икономическата зависимост на жените и липсата на „място“, където да отидат заедно с децата си, е също причина да не напускат дома си, дори и в ситуация на насилие;

- Децата са изключително важни за жените и те изпитват огромен страх да не ги загубят, ако потърсят помощ и „проблемът“ излезе извън семейството;

- Създаването и запазването на семейството е от изключителна важност в местните общности. Раздялата на партньорите, дори в случай на домашно насилие, не се приема като решение;

▪ Възрастните жени имат висок праг на търпимост към проявите на домашно насилие. Самите те, дори да са били жертви на посегателства в собствените си семейства, отправят послания към по-младите жени и момичета, че агресията е част от отношения между партньорите и трябва да бъде изтърпяна. „Израствайки в йерархията“ и влизайки в по-висока „властова позиция“ (напр. свекърва) самите те започват да извършват насилие спрямо по-младите жени в семейството;

▪ Жените от уязвимите етнически общности, които са потърсили помощ като пострадали от домашно насилие, са натоварени с вина от общността си, че са нарушили „правилата“ на мълчанието. Местните общности имат механизми, с които контролират поведението на своите членове и ги санкционират, ако се отклонят от наложените норми;

▪ В някои общности, в случай на домашно насилие, най-честият изход за жените, жертви е бягството в чужбина, като по този начин те стават обект на още по-тежко насилие – сексуална експлоатация;

▪ Жена, жертва на домашно насилие, може да потърси помощ от институциите, ако получи преди това помощ от доверени лица от общността;

▪ Приема се, че при случай на домашно насилие първите, които ще окажат помощ, са родителите на жертвата;

▪ В местните общности няма ясен механизъм и разбиране как насилието да бъде спряно и последващи посегателства върху пострадалата жена да бъдат предотвратени. Прилагат се временни мерки в кризисни ситуации при физическо насилие – временна раздяла на двойката. Очакванията, обаче, след това са жената отново

да се върне при насилника, семейството да бъде запазено и проблемът да бъде решен от само себе си;

- Ако се стигне до раздяла в резултат на домашно насилие, основните двигатели за предприемане на действия са децата на жената (ако са вече пораснали) или родителите ѝ (ако тя е млада);

- Липсва ефективна комуникация между представителите на местните общности и институциите. Съществува взаимно недоверие и предразсъдъци между формалните системи (образователна, здравна и социална) и жените от местните уязвими общности. Тези процеси касаят децата, които са най-ценни за жените и това недоверие те пренасят и към другите институции и жените често се чувстват неразбрани или лъгани от тях;

- Жените смятат, че институциите не им обръщат достатъчно внимание и ги дискриминират, заради етническия им произход.

- Смята се, че институциите не проявяват достатъчно разбиране по проблема „домашно насилие“ и съответно това създава пречки да се търси тяхното съдействие. Няма доверие, че институциите биха се намесили адекватно в защита на пострадалите жени. В същото време, очакванията са службите да действат заедно и да оказват комплексна помощ;

- При случай на домашно насилие, ако семейството и общността не могат да се справят, се търси помощ „отвън“ - това са, преди всичко, Полицията и в някои случаи, Кметството;

- Жените имат по-голямо доверие към хора от тяхната етническа група. Очакванията им са, след намесата на институциите, извършителят на насилие да бъде сплашен, наказан или изведен от дома;

▪ При случаи на домашно насилие, приоритет за жените е насилието да бъде спряно и няма никакво разбиране за нуждата от последваща работа с жертвата или извършителя;

▪ В местните общности липсва информация по проблема „домашно насилие и насилие над жени“ и какви са възможностите за помощ и подкрепа на жертвите. В по-голямата част от изследваните общности (70 %), жените не разпознават услуга, която подкрепя и помага на ромски жени и деца, жертви на домашно насилие;

▪ В местните общности жените имат потребност от обединения, където могат да споделят проблемите си и своите лични преживявания. Заради свръх ангажираността на жените с поддържането на домакинството и грижата за семейството, те остават без пространство, в което да изявяват себе си. Това пречи на тяхната автономност, а освен това няма никакви механизми, чрез които те да могат да участват при вземането на решения и да оказват влияние върху важни за местната общност въпроси. В същото време, там където жените, макар и инцидентно, са участвали заедно в общи инициативи, те са осъзнали, че като група имат възможността да поставят своите въпроси и да инициират действия, които са важни за тях. Желанието им е тези обединения да се поддържат и да укрепват.

▪ В част от малките населени места в региона съществуват специфични ромски групи, които живеят в крайна бедност. В тези групи проявите на домашно насилие остават дълбоко „скрити“ зад лошите битови условия и липсата на препитание. Темата е непозната и не представлява интерес за жените, защото на преден план, като приоритет, е физическото оцеляване на семействата.

ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

Да се осигури ефективна помощ, подкрепа и защита за пострадали от домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски.

Да се уважи и зачете културната идентичност на жертвите на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски.

Да се вземат предвид специфичните нужди и потребности на жертвите на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски, при работа с тях.

Чрез Програмата ще имаме за цел да дадем отговор на някои основни въпроси, които всеки професионалист трябва да си зададе, когато работи с жертви на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски. Като например: Какво е важно и ценно за пострадалите ромски жени и децата им? От каква помощ имат нужда? Как жените преживяват домашното насилие и какъв е техния отговор? Как те се справят с насилието? Защо жените често са колебливи в решенията си, нямат конкретни заявки и може да се случи дори да откажат предложената подкрепа и да се върнат при насилника? Защо пострадалите жени нямат доверие в институциите?...

Общата цел на тази Програма е тя да стане инструмент, който да улесни работата на професионалистите в оказването на защита и подкрепа на ромските жени и деца, жертви на

домашно насилие и превенция на насилието над жени в етническите общности.

Освен това, Програмата цели:

✓ Да предложи модел на гъвкава интервенция, която може да се адаптира към различни контексти и е съобразена със специфичните потребности на ромските жени и деца, жертви на домашно насилие.

✓ Да даде ориентация за професионалистите, които работят с ромски жени и деца, жертви на домашно насилие, в основните задачи при оказването на защита и подкрепа, като например:

- Оценка на потребностите на клиента и дефиниране на неговата заявка.

- Подготвяне на целите и разработване на дейностите за защита и подкрепа и адаптирането им към специфичните потребности на клиента.

- Разпространяване на мерките за защита и подкрепа чрез привличането на разширеното семейство и местната общност.

- Оценка на постиженията и адаптиране на мерките за защита и подкрепа на текущ принцип.

✓ Да предложи насоки за определяне на адекватна връзка и сътрудничество със семейството, неформалната среда за подкрепа и местната общност с цел ефективна защита и подкрепа на жени и деца, жертви на домашно насилие от етнически произход, предимно ромски.

✓ Да предупреди за действия, които трябва да се избягват по време на работата с ромски жени и деца, жертви на домашно насилие и да сподели добри практики в тяхната защита и подкрепа.

Програмата съдържа модели за работа с ромски жени и деца, жертви на домашно насилие, които са създадени в

резултат на прекия опит, натрупан от консултантите на „Асоциация НАЯ“ при оказването на подкрепа и защита на клиенти от етническите малцинства. Ние сме подбрали и анализирали добри практики, които можем да предложим на нашите колеги от другите институции и организации, оставяйки на тях избора кои методи, дейности и техники да използват в своята работа.

ЦЕЛЕВА ГРУПА

Програмата е насочена към пострадали от домашно насилие, предимно жени и деца от малките населени места от етнически произход, предимно ромски, на територията на Република България.

ЕКИП И КВАЛИФИКАЦИЯ

Психолог, социален работник, юрист, педагог и социален медиатор. Когато в екипа има професионалисти с различен етнически произход, при работата с клиентите това има своите плюсове, но и носи известни рискове.⁵ Екипът е преминал през поредица от обучения, свързани с подкрепа, възстановяване и защита на жертвите на домашно насилие; работа с извършители на домашно насилие; мулти-дисциплинарна работа и ефективна междуинституционална комуникация и взаимодействие; както и за работа с клиенти в среда на мултикултурно и мултиетническо разнообразие. Екипът провежда ежеседмични екипни срещи за обсъждане на работата по случаи. На консултантите от екипа са осигурени

⁵ Темата е подробно разгледана в Наръчник „Борба с мъжкото насилие върху ромските жени: Препоръки за предотвратяване, разкриване и намеса“, написан в рамките на проект Erow-Air „Овластяване на жени срещу насилието в интимното партньорство в ромските общности“. JUST/2010/DAP3/AG/1266, съфинансиран от Програма Darfne III на Европейската Комисия за борба с насилието срещу деца, млади хора и жени (2007 - 2013) (стр. 20-21)

индивидуални и групови супервизии, както и надграждащи обучения.

ДОСТЪП ДО ПРОГРАМАТА

Настоящата програма е предназначена за клиенти, жертви на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски, които са:

- Доброволни клиенти – самозаявили се;
- Недоброволни клиенти – с направление от Дирекция „Социално подпомагане“/Отдел „Закрила на детето“;
- Като мярка за защита по чл. 5, ал. 1, т. 6 от Закона за защита от домашното насилие – „насочване на пострадалите лица към програми за възстановяване“.

Услугата е безплатна. При включване в услугата на потребителя се провежда оценъчно интервю, изготвя се индивидуална социална оценка и индивидуален план за работа по случай. Потребителят на услугата подава заявление за ползване на услугата и се сключва договор между доставчика на социалната услуга и потребителя на услугата.

При работа с ромски жени и деца, жертви на домашно насилие от малките населени места, спазвайки установените стандарти за предоставяне на социална услуга, е необходимо всички документи, придружаващи включването на клиента в Програмата за подкрепа да бъдат съобразени с неговото ниво на възприемане на информацията, езиков капацитет и комуникационни умения. Възможно е при появило се неразбиране на терминологията и невъзприемането на целия обем информация в пострадалото лице да се появят съпротиви за използване на услугата, както и недоверие към организацията и персонално към професионалиста. За да се минимизира този риск е добре на всеки етап от оценката на

случая, през снемането на очакванията и заявката, изготвянето на индивидуалния план и подписването на договор да се търси обратна информация от клиента, дали той в пълна степен разбира и приема предложените действия.

При работа с ромски жени и деца, жертви на домашно насилие, следва да се приложи по-голяма гъвкавост и адаптивност на всички действия, които съпътстват оказването на защита и подкрепа, така че те да не останат неразбрани и неприети от клиента. Добре е да се поддържа равнопоставена комуникация, която не допуска властови отношения и не дава възможност за налагане на решения от страна на професионалистите. Най-ефективно би било, ако на всеки етап от процеса на планиране, изпълнение и оценка, пострадалото лице участва активно, защото така е по-вероятно последващите действия да са най-близко до неговите разбирания и потребности и да не предизвикват съпротиви.

Голямо изкушение за професионалистите е когато работят с особено уязвими групи, каквито са ромските жени, жертви на домашно насилие, които изглеждат „нерешителни, колебливи, несправящи се“, да дадат готово решение за защита от насилието и предотвратяване на последващи актове на агресия. Това, обаче, е основния пропуск в работата с етническите малцинства, който прави оказваната подкрепа неефективна. Специално, спрямо ромските общности, има голямо непознаване, неразбиране и неприемане на техните специфики, затова и професионалистите не могат да предложат адекватни действия, които да са близки и приемливи на пострадалите и те реално да могат да ги осъществят. Планираните дейности стават чужди на клиентите, те не ги разбират, не ги приемат и съответно не ги изпълняват.

Неудовлетворението от този тип работа остава и в двете страни и става повод за затвърждаването на стереотипите, че „ромите не знаят какво искат, а институциите не си вършат работата“⁶.

Когато се работи с ромски етнически групи, агресивното противопоставяне и отхвърляне на техните общностни правила и модели на поведение среща отпор от страна на всеки от членовете на групата и на местната общност като цяло. Това е причина част от институциите да имат изключително негативен образ и да се възприемат като заплаха за семействата и за децата. Добре е професионалистите да признаят, че наложените от тях решения не винаги са най-адекватните и най-добрите и да поставят клиентите в равностойна позиция.

ПРИНЦИПИ НА РАБОТА

▪ Изграждане на взаимоотношения между доставчика на социална услуга и потребителите на услугата, на принципа на зачитане на етичните правила и норми на поведение, подчинени на политики на антидискриминация по следните белези – пол, възраст, образование, етнос, език, култура, вероизповедание и др.

▪ Изграждане на взаимоотношения в процеса на работа между потребителите и доставчика на услугата на принципа на взаимно уважение, компетентност, честност, добросъвестност, хуманност.

▪ Зачитане волята на жените през целия процес – жените най-добре знаят от какво имат нужда.

▪ Уважение на ценностите на жените от етническите малцинства, предимно ромски – признават се и се приемат културните различия и стереотипи.

⁶ Част от изказване на участник в проведени по проекта 5 фокус групи с представители на институции от градовете Търговище, Попово, Опака, Омуртаг и Антоново

- Предоставяне на информация и подкрепа, чрез които потребителят да направи информиран избор и достъп до услуги, които да помогнат преодоляването на последиците от насилието.

- Достъпност на услугата - професионалистите използват език, който е ясен и разбираем за пострадалите от домашно насилие от различни социо-културни среди.

- Гъвкавост, съобразно индивидуалните потребности на потребителя. Професионалистите трябва да избягват универсалния подход и да адаптират интервенцията си според нуждите на жените. Професионалистите трябва да познават социалните организации на етническите общности, както и положението на жените в тези общности.

- Разбирането за насилието над жени като причина и следствие от неравенството между жените и мъжете.

- Конфиденциалност. Всякаква писмена или устна информация, която може да доведе до разпознаване на потребителя, трябва да бъде споделяна с други само с неговото информирано съгласие. Принципите на конфиденциалност трябва да бъдат обяснени на потребителя преди да се предложи услугата. В случай на присъствие на социален модератор, той подписва Декларация за конфиденциалност и приема Етичния кодекс на доставчика на социална услуга.

- Овластяващ подход. Услугата трябва да гарантира, че потребителите могат да назоват преживяванията си, да са запознати с правата си и да вземат решения в подкрепяща среда, която ги третира с уважение, достойнство и чувствителност.

- Персоналът е чувствителен, културно-компетентен и добре обучен. Културната компетентност е способност, която трябва да бъде научена и разбрана като ценност от професионалистите, работещи в обстановка на съпоставяне на различни култури. Освен това, професионалистите трябва да придобият културна компетентност, за да

преодолеят и избегнат други нагласи и подходи към културното разнообразие.

- Екипност при работата по случаи на домашно насилие на жени от етническите малцинства;

- Междуинституционална мултидисциплинарна подкрепа на жертви на домашно насилие, от малките населени места от етнически произход, предимно ромски. От значение е работата в екип, сътрудничеството и координацията между различните служби.

- Грижа за екипа – регулярни супервизии, тийм-билдинги, обучения и др.

ВИДОВЕ ДЕЙНОСТИ

ПРИЕМАНЕ НА ЗАЯВКАТА

- Разговор с пострадалото лице – осъществява се от социален работник, а в случай, че клиентът не владее добре български език, се ползва посредничеството на медиатор. Отправят се ясни и недвусмислени въпроси и след всеки отговор на пострадалото лице, консултантът обобщава чувото с цел да се увери, че правилно е разбрал казаното от клиента. Обратната връзка е от изключително важно значение на всеки етап от комуникацията.

- Наблюдение върху поведението и външния вид на пострадалото лице - съществена част от информацията за пострадалото лице може да се почерпи от невербалната комуникация. Интонацията, мимиките и жестовете на клиента разкриват неизказани негови характеристики.

- Запознаване с обкръжаващата среда на пострадалото лице – на този етап на приемане на заявката е важно консултантът да добие пълна представа за контекста около пострадалото лице и за обкръжаващата го среда. Следва да се има в предвид, че има ромски общности, в които едно домакинство се състои от няколко семейства, които

съжителстват на едно място. Връзките между тях са сложни и изискват да им се отдели необходимото внимание, защото много често в тези разширени семейства жените, жертви може да са обект на насилие от няколко страни – например от партньора си и от неговите родители. В тази част от консултацията е важно да се идентифицира и подкрепящата среда за пострадалото лице.

- Дефиниране на потребностите – консултантът следва да помогне на пострадалото лице ясно да определи своите нужди. На този етап от приемането на заявката най-често се появяват пропуски, които водят до неразбиране на потребностите на ромските жени. Има склонност професионалистите да вменяват на клиентката свои очаквания и решения, които не кореспондират с обективната реалност. Ако това се случи, много вероятно е да се планират неадекватни, неприложими и неефективни действия, които няма да дадат очаквания резултат и няма да са от полза на пострадалата жена.

Важно е професионалистите да имат предвид, че ромските жени трудно идентифицират домашното насилие и имат висок праг на търпимост. Много вероятно е те да потърсят помощ след жесток акт на физическо насилие, но в разговора с консултанта да омаловажат станалото, изпитвайки вина, че споделят съкровени семейни тайни. Допустимо е също така да имат противоречиви разкази, да не представят ясна фактология, да са твърде описателни и експресивни.

За да се предразположи пострадалото лице и да се осъществи пълноценна комуникация с консултанта е допустимо по време на първата среща да присъства родител, близък роднина, приятел, който да способства за създаването на сигурна и подкрепяща среда. Ромските жени, като цяло, имат ниска самооценка, не умеят да

заявяват свои лични преживявания и да говорят за себе си и в този смисъл присъствието на значим за тях човек може да способства за споделянето на повече и по-ценна информация.

Допустимо е консултативната сесия да продължи повече от 50 минути, особено при клиенти, които имат трудности с комуникацията на български език. Би било добре, ако в екипа на организацията има професионалист, който владее майчиния език на пострадалото лице, за да провежда консултации на майчин език.

При работа с ромски жени, жертви на домашно насилие, е добре да се има в предвид, че те почти винаги идват в организацията заедно с децата си. Добре е да се планира оформянето на подходящо пространство, в което децата да бъдат отделени и с тях да се ангажира друг член на екипа, докато се работи с майката. Възможно е клиента да бъде придружен и от други членове на семейството и свои близки. Тогава професионалистът следва да прецени доколко тяхното присъствие ще е от полза за консултативния процес и за по-добра комуникация с пострадалото лице и да се възползва от този ресурс.

ОЦЕНКА НА РИСКА

Тази оценка се прави на база на данни за риска за здравето и живота на пострадалото лице. При работа с ромски жени, жертви на домашно насилие, е възможно актовете на насилие да бъдат омаловажени от страна на пострадалата, затова консултантът следва да положи максимални усилия да събере информация, дали съществува пряка опасност от повторно насилие, което застрашава клиента. Трябва да се има предвид, че в различните ромски общности има силно изразени

патриархални традиции, които определят подчинено положение на жените и ги поставят в зависимост от мъжете. Утвърдените поколения наред модели за ромските жени са се превърнали в норма на поведение и липсва разбирането и усещането за нарушаване на правата. Психологическото, сексуалното и икономическото насилие трудно се разпознават от ромските жени, затова е възможно те да не бъдат представени в този им чист вид в процеса на консултиране. Тук е ролята на професионалиста да ги идентифицира и да оформи цялостна представа за ситуацията около пострадалото лице.

Добре е в проследяването на случая да бъдат ангажирани представители на местната общност, като например кметът на селото, читалищният секретар, неформални лидери. Би било от полза те да бъдат уведомени за идентифицирано домашно насилие и да поставят под наблюдение семейството, защото има реален риск, след като жената-жертва на домашно насилие е потърсила помощ, агресията срещу нея да ескалира⁷.

ИЗГОТВЯНЕ НА ИНДИВИДУАЛЕН ПЛАН ЗА РАБОТА

- **Психологическо консултиране** – много вероятно е, ако ромска жена, жертва на домашно насилие, влезе в Програма за емоционална подкрепа много скоро да престане да посещава услугата. Психологическото консултиране в чистата му форма, когато се работи с личности усещания и преживявания, може да се окаже неефективно в случаи на жени от етническите малцинства, преживели насилие. Причината е, че представителите на ромската общност най-често възприемат себе си като част

⁷ Необходимо е преди това да се повиши тяхната информираност и чувствителност, за да оказват адекватна подкрепа, а не да отправят послания към пострадалите жени за търпимост и запазване на семейството на всяка цена

от някаква група – партньорската двойка, разширеното семейство, общността. В своите роли в тези групи те се чувстват ценни и значими. Може да се окаже много трудно да се работи на ниво личностни преживявания, стабилизиране и укрепване на Аз-а.

• **Социално консултиране и трудово посредничество** – те биха се оказали по-ефективни и полезни за пострадалото лице при планиране на плана за подкрепа. Жертвите на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски, имат нужда най-вече от социална подкрепа в осигуряването на подслон, изхранване, здравни грижи и др. Липсата на такъв вид подкрепа създава риск те да се върнат в ситуацията на насилие и да продължават да търпят агресията върху себе си и да не търсят помощ.

Една от причините за поставянето на ромските жени в пълна изолация и подчинение в партньорските отношения е тяхната икономическа зависимост. Масово тези жени са безработни и нямат доходи. Така, те и децата им изцяло зависят от мъжете в семейството и при липсата на алтернатива са склонни да търпят дори тежка физическа агресия върху себе си, без да търсят помощ. Важна част от процеса на възстановяване на жертвите на домашно насилие от ромски произход е осигуряването на заетост чрез трудово посредничество.

• **Включване на близкото обкръжение на пострадалото лице в процеса на възстановяване** – това е особено ценно при работа по случаи на ромски жени и деца, където родовете връзки и общностната принадлежност са ценени и важни. Консултантът следва да проучи капацитета на обкръжаващата среда – нейните нагласи към жертвата (подкрепящи или обвиняващи), възможности за материална и емоционална подкрепа.

Възможно е провеждането на фамилни сесии в присъствието на пострадалата жена или индивидуални консултации с членове на нейното семейство.

• **Правно консултиране и процесуално представителство в съда по Закона за защита от домашното насилие** – малко ромските жени, жертви на домашно насилие, от малките населени места, които водят дела по Закона за защита от домашното насилие⁸. Може да се случи при първи срещи с консултанта, пострадалото лице да постави такава заявка, което по-скоро кореспондира с желанието насилникът да бъде наказан. В действителност, обаче, дори ако се стигне до подаване на искова молба, голяма е вероятността жертвите да я оттеглят или да променят разказите си. От професионалистите в институциите това се приема негативно и често води до отказ от последваща работа с пострадалото лице.

Необходимо е по-добро познаване на ценностната система на ромските жени, в която от първостепенно значение са семейството и децата. Нереалистично е да се очаква от пострадалата жена да се раздели лесно с партньора си, както и да вземе решение да отглежда сама децата си.

⁸ Това се отнася за ромските жени, които живеят в обособени общности - крайните квартали на малките градове, в отделни махали и гета в селата. При ромските жени, които са на границата между своята етническа общност и мнозинството, както и тези, които са напълно интегрирани, процентът на водените дела по ЗЗДН е съпоставим на тяхното представителство в обществото.

ФОРМИ НА РАБОТА С ЖЕНИТЕ И ДЕЦАТА

▪ **Работа на ниво индивид** – ромските жени са ценни и значими основно през идентичността си на майки (съпруги) и чрез принадлежността си към общността. Колкото по-малка е етническата група в дадено населено място, толкова по-силни са тези процеси на приобщаване и изчезване на индивидуалността. Работата на ниво индивид следва да се включи на по-късен етап от консултирането, след като бъдат задоволени първичните потребности на пострадалото лице от подслон, сигурност, здравни грижи, материална обезпеченост.

▪ **Работа на ниво семейство и обкръжение** – имайки предвид колко ценни за ромските жени са семейството и близкото обкръжение, при случай на домашно насилие работата с тях трябва да е приоритетна и за професионалистите. Семейството и близкото обкръжение в най-голяма степен могат да окажат подкрепа на пострадалото лице, за да се осигури безопасна среда и да се предотвратят нови актове на насилие. Този ресурс следва да се мобилизира, защото би предизвикал най-малки съпротиви от страна на ромските жени. Много по-трудно и почти неизпълнимо би било да се работи за настаняване на пострадалата в Кризисен център, отколкото за оказването на подкрепа от страна на нейните близки (майка, баща, брат и т.н). Още при идентифицирането на случай на домашно насилие върху ромска жена, професионалистите следва да оценят нагласите на нейните близки роднини - дали те са подкрепящи за жертвата или са осъдителни към нейното поведение. Семейството трябва да се подкрепи, за да може да намери ресурс да помогне на пострадалата, както в осигуряването на защита, така и в подкрепата за възстановяване от преживяното насилие.

▪ **Работа на ниво общност** – в малките населени места и особено в етническите групи общностната култура и модели на поведение предопределят действията на голяма част от индивидите. Затова е важно какви са общностните нагласи към домашното насилие и жените, жертви. В повечето случаи те не са подкрепящи и са допълнителна бариера пред ромските жени да търсят помощ. Трябва целенасочена работа в общността за поставяне на проблема в неговата обществена значимост, както и за формирането на среда, която е нетърпима към проявите на насилие върху жени.

Освен това, всяка общност има неформални лидери и хора с авторитет, чието мнение е изключително ценено. Професионалистите от различните институции е добре да фокусират вниманието си върху тези отделни личности и групи и да работят с тях в посока на повишаване на информираността им и чувствителността им към домашното насилие. Местните кметове и читалищните секретари се идентифицират като едни от най-доверените хора в малките населени места и могат да бъдат използвани като посредници с местната общност, както при отделни случаи на домашно насилие, така и за превенция на насилието над жени.

▪ **Подкрепа на семейството** – в случай на насилие или риск от насилие върху дете в ромската общност е добре да се прилага семейно ориентиран подход, който включва в мерките за защита и възстановяване родителите и неформалната среда за подкрепа. Децата са много важни за ромските жени и от страх институциите да не им ги отнемат в случай, че подадат сигнал за домашно насилие, пострадалите търпят посегателствата, без да търсят помощ. За да се преодолее риска от отнемане на децата от биологичните родители, професионалната помощ следва да

е насочена към мобилизиране на ресурсите на семейството и подкрепа на родителя, който не упражнява насилие. Нужно е да се работи за промяна на нагласите на специалистите за овластяване на семейството и включването му във всички етапи на работа по случаи на домашно насилие върху жени и деца. Добре би било, ако при работа в ромски общности професионалистите не възприемат семейството като пасивна страна, върху която да се въздейства институционално, а работят за мобилизиране на неговия ресурс, като търсят и зачитат мнението на децата, техните родители и обкръжението им и ги включват в процесите на планиране и вземане на решения.

▪ **Социалната медиация** – При работа по случаи на ромски жени и деца, жертви на домашно насилие, от изключителна важност за ефективността на предложените действия е те да се доближат до пострадалите. В този смисъл, работата на терен, мобилните екипи и изнесените приемни са добро решение, защото дават възможност на жертвите да получат подкрепата най-близо до себе, без да се налага да се откъсват от средата си, да осигуряват средства за пътуване и да ходят от една институция в друга. Като допълнение към този подход е добре да се мисли и за въвеждането на социална медиация с цел идентифициране на рискови ситуации за ромски жени и деца, докладване на случаи на домашно насилие и подкрепа на пострадалите. Много често достъпът на професионалисти от формалните системи в ромската общност е труден и голяма част от случаите на домашно насилие остават скрити, без институциите да знаят за тях. За да се елиминира тази бариера могат да се използват медиатори от общността, които са предварително обучени да разпознават симптомите на домашно насилие и да оказват подкрепа на пострадалите. Този подход е по-гъвкав

и щадящ за жертвите, защото е неформален и подкрепата идва от представители на местната общност.

▪ **Превенция** – заради ниската информираност и чувствителност към проявите на насилие върху жени в ромската общност, следва да се осъществяват дейности и кампании за превенция на насилието, вкл. и домашното насилие. Те могат да са насочени както към жените от рискови групи, каквито са ромските жени, така и към мъжете от местната общност и към представителите на институции, които работят на терен. Целта на тези дейности е да се предостави информация за насилието над жени, като нарушаване на техните права, за равнопоставеността на половете и възможностите за защита на пострадалите от насилие.

В провеждане на кампаниите могат да бъдат привлечени местните кметове, читалищни секретари, учители, неформални лидери и социалните медиатори, които да помогнат за формирането на обществена среда на нетърпимост към насилието. Инвестирането в превенцията на насилието във всички аспекти е по-ефективно и икономически по-изгодно, отколкото да се влага ресурс в работа по конкретни случаи на насилие за защита на пострадалите и възстановяването им.

▪ **Ромски женски групи** – практиката в малките населени места с етническо население да се сформират своеобразни женски клубове е крачка напред към автономизирането на ромските жени. Тези неформални обединения най-често се създават около местните читалища и първоначално са свързани с участие в инцидентни дейности. Прави впечатление, обаче, че ако успеят да се задържат заедно, тези обединения дават възможност на жените да споделят общи проблеми и да търсят общи решения, да заявяват позиция и да предприемат действия

за намеса в общностните процеси. Промяната се случва бавно и изисква ромските женски групи да бъдат подкрепяни непрекъснато, за да останат заедно. Ползите обаче са безспорни, защото изваждат жените от традиционните им роли на съпруги, майки и домакини и ги поставят в ситуация, в която могат да се изявят като личности, отделно от тези роли. Освен това, създадените женски групи оформят свои защитени пространства, в които излизайки от анонимност, жените била споделили лични истории, включително и за преживяно домашно насилие. Потенциалът на тези неформални женски групи може да се използва за подкрепа на жертви на домашно насилие, както и за провеждането на кампании за превенция на насилието. Там, където процесите не са се случили или са в началото си, би било полезно да се работи с представителите на различни институции и организации в малките населени места да инициират обединяването на ромските жени и да ги подкрепят в техните общи инициативи.



МЕЖДУИНСТИТУЦИОНАЛНО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

Поради спецификата на домашното насилие и тежките поражения върху всички аспекти от живота на жертвите е нужно ефективно междуинституционално взаимодействие, както при отделните случаи на защита и подкрепа на пострадалите, така и при провеждането на превантивни кампании. Не е по силите на нито една институция или организация сама да окаже адекватна помощ на жертвите на домашно насилие и да им осигури пълноценен процес на рехабилитация и интеграция. Случаите на пострадалите от домашно насилие са комплексни и изискват комплексна работа - психологическа помощ, социално и трудово посредничество, здравни услуги, достъп до образование за децата и др. Специално при жените от етническите малцинства съвместните усилия на професионалистите от различните системи значително биха подобрили техните шансове да отговорят на насилието, като потърсят помощ и подкрепа.

Някои от спецификите на ромските общности ги поставят в по-неблагоприятна ситуация от представителите на другите етнически групи, като например бедност, безработица, труден достъп до здравеопазване и др. Тези неблагоприятни фактори създават огромен риск от социална изолация на ромските жени, жертви на домашно насилие. За преодоляването на този риск е нужно междуинституционално взаимодействие. Като най-близки до своята общност ромите приемат местните кметове, особено в случаите, когато те са представители на съответния етнос. На ниво идентифициране на риск и докладване за случаи на домашно насилие кметовете на селата са първите, които биха имали достъп до информация

за рискована ситуация или случило се вече насилие. Те са и тези, които могат в най-пълна степен да проследят случая на място и да съдействат за предотвратяване на повторно насилие върху жертвата.

Полицията, чрез районните си инспектори в малките населени места, също е добре разпознаваема от местната общност, най-вече в случаи на тежко физическо насилие, при което жертвата се нуждае от незабавна защита. Тази институцията, обаче, е натоварена със свръхочаквания, че има възможността да спре насилието веднага и завинаги, както и да накаже насилника. Практиката показва, че в кризисна ситуация, когато от първостепенно значение е да се защити живота и здравето на пострадалите, това става най-добре, когато местната власт и полицията действат в синхрон.

Образователната и здравната система към момента се идентифицират като недостатъчно ангажирани за подкрепа на ромски жени и деца, жертви на домашно насилие. В същото време, те имат потенциала да са много полезни, ако приемат като допълнителни функции, към ролята си, да идентифицират и докладват ситуации на риск от насилие или случващо се насилие, особено с потърпевши деца. На етап подкрепа на жертви на домашно насилие, здравната помощ и достъпа до образование за децата са от изключително важно значение за цялостния процес на възстановяване на пострадалите.

Социалната система в най-голяма степен има достъп до ромските общности в малките населени места през различните програми за социално подпомагане и ангажиментите си да осигурява грижа за децата чрез специализираните Отдели за закрила на детето. Социалните работници осъществяват и работа на терен,

имат достъп до домовете на ромските семейства и когато притежават необходимите умения, могат лесно да идентифицират риск от насилие или случващо се насилие. Техните възможности следва да се използват в съвместна работа с доставчиците на социални услуги в процеса на разпознаване на насилието и подкрепа на жертвите. Социалната система, заедно с представители на държавата, общинските служби, неправителствени и хуманитарни организации биха били особено полезни в случаи на ромски жени и деца, жертви на домашно насилие, когато е нужно да се осигури минимален хуманитарен пакет, подслон, здравни грижи за децата и др.

Междуинституционалното взаимодействие при работа по случаи на ромски жени и деца, жертви на домашно насилие ще способства за комплексно обхващане на всички аспекти на проблема и по-ефективни мерки за защита и подкрепа на пострадалите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящата програма е само един опит да се разберат специфичните преживявания на пострадалите ромски жени и деца и това разбиране да намери отражение при работата с тях.

Екипът на „Асоциация НАЯ“, работил върху Програмата, не претендира за изчерпателност, нито за категоричност, а само отправя препоръка към всеки професионалист, който работи с жертви на домашно насилие или с ромски жени и деца, да си дава сметка както за общото, така и специфичното; да отчита както цялото, така и отделните му части; да има предвид както явленията и феномените, така и уникалността в преживяванията на всеки един човек.

